

УДК 793.3 (477)

*Підлипський Андрій Ігорович,
викладач кафедри народної хореографії
Київського національного університету
культури і мистецтв
pidlip@rambler.ru*

АКАДЕМІЧНИЙ АНСАМБЛЬ ТАНЦЮ «НАДЗБРУЧАНКА» ЯК ПРОФЕСІЙНИЙ КОЛЕКТИВ НАРОДНО-СЦЕНІЧНОЇ ХОРЕОГРАФІЇ УКРАЇНИ

Мета дослідження – виявити особливості діяльності Академічного ансамблю танцю «Надзбручанка» (м. Тернопіль) в контексті розвитку професійних колективів народно-сценічної хореографії України. **Методологія.** На основі аналізу наукової літератури та джерел, використання хронологічного підходу, методу систематизації стало можливим проведення науково-об'єктивного дослідження. **Наукова новизна.** Уперше проаналізовано основні аспекти діяльності Академічного ансамблю танцю «Надзбручанка» в контексті розвитку професійних колективів народно-сценічної хореографії України. **Висновки.** Діяльність Академічного ансамблю танцю «Надзбручанка» відбувалась в рідніщі основних тенденцій становлення та розвитку професійних колективів народно-сценічного танцю в Україні (наявність провідного балетмейстера (О. Данічкін), що ствердив творчі основи колективу; дуалістичність принципів побудови репертуару, де танцювальні композиції – обробки фольклорних першоджерел регіону сусідять зі стилізованими та театралізованими постановками за збереження зв'язку з образною системою народної хореографії та ін.), але мала і специфічні особливості (створення ансамблю значно пізніше, ніж більшості подібних колективів країни; після О. Данічкіна відбувається часта зміна балетмейстерів та ін.). Представлене дослідження не претендує на завершеність, представлене в аспекті накреслення перспективних напрямів подальших розробок, серед яких – порівняльний аналіз творчих принципів різних балетмейстерів «Надзбручанки», динаміка розвитку колективу на різних історичних етапах, роль ансамблю у культурно-мистецькому житті Тернопільщини тощо.

Ключові слова: ансамбль «Надзбручанка», ансамбль танцю, народно-сценічний танець, хореографія, Україна.

Пидлыпский Андрей Игоревич, преподаватель кафедры народной хореографии Киевского национального университета культуры и искусств

Академический ансамбль танца «Надзбручанка» как профессиональный коллектив народно-сценической хореографии Украины

Цель исследования – выявить особенности деятельности Академического ансамбля танца «Надзбручанка» (г. Тернополь) в контексте развития профессиональных коллективов народно-сценической хореографии Украины. **Методология.** На основе анализа научной литературы и источников, использования хронологического подхода, метода систематизации стало возможным проведение научно-объективного исследования. **Научная новизна.** Впервые проанализированы основные аспекты деятельности Академического ансамбля танца «Надзбручанка» в контексте развития профессиональных коллективов народно-сценической хореографии Украины. **Выводы.** Деятельность Академического ансамбля танца «Надзбручанка» происходила в русле основных тенденций становления и развития профессиональных коллективов народно-сценического танца в Украине (наличие ведущего

балетмейстера (А. Даничкин), утвердившего творческие основы коллектива; дуалистичность принципов построения репертуара, где танцевальные композиции – обработки фольклорных первоисточников региона соседствуют со стилизованными и театрализованными постановками, при сохранении связи с образной системой народной хореографии и др.), но имеет и специфические особенности (создание ансамбля значительно позже, чем большинства подобных коллективов страны, после А. Даничкина происходит частая смена балетмейстеров и др.). Представленное исследование не претендует на завершенность, подано в аспекте начертание перспективных направлений дальнейших разработок, среди которых – сравнительный анализ творческих принципов различных балетмейстеров «Надзбручанки», динамика развития коллектива на разных исторических этапах, роль ансамбля в культурно-художественной жизни Тернопольщины и тому подобное.

Ключевые слова: ансамбль «Надзбручанка», ансамбль танца, народно-сценический танец, хореография, Украина.

Pidlypskyi Andrii, Lecturer, Folk Choreography Department, Kyiv National University of Culture and Arts

Academic ensemble dance "Nadzbruchanka" as professional collections of the folk-stage choreography of Ukraine

Purpose of the article is to reveal the peculiarities of the activity of the Academic Dance Ensemble "Nadzbruchanka" (Ternopil) in the context of the development of professional groups of the folk-stage choreography of Ukraine. **Methodology.** Based on the analysis of scientific literature and sources, the use of the chronological approach, the method of systematization, it became possible to conduct a scientific-objective study. **Scientific Novelty.** For the first time, the main aspects of the activities of the Academic dance ensemble "Nadzbruchanka" in the context of the development of professional collectives of the folk-stage choreography of Ukraine are analyzed. **Conclusions.** The activity of the Academic Dance Ensemble "Nadzbruchanka" took place in line with the central tendencies of the formation and development of professional groups of folk dance in Ukraine (the presence of the leading choreographer (A. Danichkin), which confirmed the creative principles of the collective, the duality of the laws of constructing the repertoire, where dance compositions - the processing of folklore sources region side by side with stylized and dramatized productions, while maintaining a connection with the imaginative system of folk choreography, etc.) but also has specific features (creating the ensemble much later than most of the similar collectives of the country, after A. Danichkin there is a frequent change of choreographers, etc.). The presented research does not pretend to be complete, there is an outline of prospective directions for further developments, including a comparative analysis of the creative principles of the various choreographers of Nadzbruchanka, the dynamics of the development of the collective at different historical stages, the role of the ensemble in the cultural and artistic life of Ternopil 'and the like.

Key words: ensemble "Nadzbruchanka," ensemble of dance, folk-stage dance, choreography, Ukraine.

Актуальність теми дослідження. Вагомою складовою вітчизняного та світового хореографічного мистецтва є діяльність ансамблів народно-сценічного танцю, наукове осмислення якої сприятиме відтворенню цілісної панорами розвитку хореографії, розумінню тенденцій та перспектив. Особливої актуальності набувають дослідження регіональної специфіки мистецьких процесів у народно-сценічній хореографії, що упередить нівелювання особливостей, унікальності шляхів становлення та розвитку цього різновиду танцювального мистецтва на певних територіях.

Аналіз досліджень і публікацій. Активізація дослідницької уваги до української народно-сценічної хореографії підтверджується низкою праць, де

осмислено загальні проблеми цієї сфери (Т. Благова [3], С. Легка [5], В. Нечитайло [7] та ін.), регіональні аспекти (О. Бігус [2] та ін.). Також можна констатувати появу досліджень, присвячених культурно-мистецьким процесам на Тернопільщині (С. Маловічко [6], О. Стебельська [8] та ін.). Однак останні доводять відсутність уваги до феномену Академічного ансамблю танцю «Надзбручанка». В огляді концертного життя Тернопільщини другої половини ХХ – початку ХХІ ст. О. Стебельська лише побіжно згадує «Надзбручанку», не приділяючи уваги активній концертній діяльності колективу в обраний для дослідження період [8]. Актуальність та недослідженість проблеми зумовили вибір теми статті.

Мета дослідження – виявити особливості діяльності Академічного ансамблю танцю «Надзбручанка» (м. Тернопіль) в контексті розвитку професійних колективів народно-сценічної хореографії України.

Виклад основного матеріалу. Перші кроки на шляху формування українського народно-сценічного танцю як самостійного різновиду хореографії було розпочато в аматорському середовищі задовго до створення професійних ансамблів народно-сценічного танцю. Принципи сценізації відпрацьовувалися і в українському музично-драматичному театрі (перші згадки про виконання українських танців в контексті музично-драматичних вистав національної тематики датуються початком ХІХ ст.), а також у виступах невеличких танцювальних груп кінця ХІХ – початку ХХ ст., що відповідали вимогам естради, демонстрували високотехнічні рухи. Найбільш відомим виконавцем українських танців у цей період був Георгій Пилипович Єгоров-Орлик, який 1923 року створив ансамбль українського танцю «Курень». Колектив виконував лише один номер, що мав дуже мало спільного з українським фольклором. Своєрідна універсальна форма масового танцю – вдале ритмо-темпове співвідношення частин номера, їхнє вигідне контрастне співставлення, що нарощувало динаміку танцю до його найвищої кульмінації наприкінці, – було запорукою незмінного успіху у глядачів. Однак цей ансамбль досить часто звинувачували у беззмістовності, відсутності зв'язку зі справжнім народним танцем, шаблонності [10, 13–16].

Поява перших професійних ансамблі народно-сценічного танцю в Українській РСР була зумовлена низкою політичних та соціокультурних трансформацій. У 30-і роки ХХ ст. в СРСР остаточно визначилися засади національної культурної політики. Багатонаціональність, що була однією з ключових ознак державного утворення СРСР, одночасно набула значення чинника, що забезпечує стабільність та єдність держави. Пошуки формули, що найбільш адекватно змогла б виразити напрямок та сенс політики держави в галузі національної культури, тривали довгий час. Вона прозвучала вже на Х та ХІ з'їздах ВКП(б) – «соціалістичний зміст, національна форма». Однак кінець дискусіям поклав лише ХVІ з'їзд ВКП(б) у 1930 р. Сталін подав формулу, яка окреслила партійно-державну установку в галузі культури: «Що таке національна культура при диктатурі пролетаріату? Соціалістична за своїм змістом і національна за формою культура, мета якої виховати маси в дусі інтернаціоналізму та укріпити диктатуру пролетаріату» [12, 55]. Саме ця формула

увійшла у життя на багато десятиліть як державний методологічний орієнтир для всіх, хто був причетний до мистецької діяльності. Два протилежних вектори – розвиток національних культур з одночасним прагненням до злиття в єдину соціалістичну (і за формою, і за змістом), все ж дали можливість надалі створити та існувати розгалуженій мережі самодіяльних та професійних ансамблів народно-сценічного танцю у кожній республіці.

Проблема збереження зразків традиційних народних пісенних, музичних, танцювальних форм, що виявляли тенденції до зникнення в природному середовищі, на концертній естраді турбувала багатьох професійних та аматорських митців в СРСР у 20-30-х роках ХХ ст. Вирішення потребували як організаційні, так і творчі питання. Перший професійний ансамбль пісні і танцю нового типу був створений 1928 року. Восени цього року в Червонопрапорному залі Центрального Будинку Червоної Армії (Москва) дебютував Ансамбль червоноармійської пісні і танцю. Організаторами колективу були Олександр Васильович Александров та Арсеній Олександрович Ільїн [4, 4]. Представлена модель концертного виконання розпочала хвилю створення ансамблів пісні і танцю двох напрямків – військових та національних (вживаємо це визначення досить умовно на означення зв'язку з фольклором), що були подібними за організаційною структурою та формою сценічних виступів, але дещо відрізнялись за репертуаром.

Численні ансамблі народного танцю, ансамблі пісні і танцю, танцювальні групи при народних хорах, що почали створюватися в СРСР в 30-і роки ХХ ст., оновили та збагатили традиції існування масових сценічних форм, що йшли від естради кінця ХІХ – початку ХХ ст.

З огляду на нові історико-політичні умови, в яких за державної підтримки стало можливим існування великої кількості різноманітних за національною приналежністю професійних танцювальних колективів, можна говорити про якісно новий етап розвитку народно-сценічного танцю, про створення окремої форми його існування – ансамбль народного танцю, якому були притаманні власні оригінальні виражальні та зображальні засоби розкриття ідеї твору, лаконічність форми танцювального номера (на перших етапах тривалість танцю не перевищувала декількох хвилин), можливість пристосування до різноманітних умов публічної демонстрації (декоративне оформлення використовувалося досить рідко, костюм був легким, акомпанемент – простим).

Всесоюзний фестиваль народного танцю, що відбувся 1936 року в Москві, загострив проблему необхідності фіксації та інтерпретації танцювального фольклору, що виявляв стрімкі тенденції до зникнення у зв'язку з багатьма цивілізаційними процесами, і передусім нівелюванням національної специфіки «міською культурою».

Декілька місяців по тому спеціальним рішенням уряду було створено Державний ансамбль народного танцю СРСР під керівництвом молодого балетмейстера Большого театру Ігоря Моїсеєва. Поряд із професійними виконавцями до ансамблю увійшли яскраві танцюристи-аматори – учасники масових тематичних програм у Театрі народної творчості та народні виконавці, що виступали на фестивалях танцю в Лондоні та Москві.

За зразком центрального ансамблю почали створюватись подібні колективи в столицях союзних та автономних республік. У 1937 році був створений Державний ансамбль танцю УРСР під керівництвом П. Вірського та М. Болотова у Києві [10, 198]. Того ж року у м. Сталіно (нині – Донецьк) створено Шахтарський ансамбль пісні і танцю «Донбас» (засновники – Б. Коганер, М. Баканін, В. Бальшин). Складні процеси возз'єднання українських земель сприяли створенню низки професійних колективів у західних областях: 1939 року у Станіславі (нині – Івано-Франківськ) засновано Гуцульський ансамбль пісні і танцю (керівник танцювальної групи – Я. Чуперчук); 1944 року і при Чернівецькій обласній філармонії організовано Буковинський ансамбль пісні і танцю (перший балетмейстер – Г. Дихта, згодом – Д. Ластівка); 1945 року у місті Ужгороді відкрито Закарпатський ансамбль пісні і танцю, 1947 року реорганізовано у Закарпатський народний хор (головний балетмейстер – В. Ангаров, згодом – К. Балог); 1946 року при Дрогобицькій філармонії організовано Прикарпатський ансамбль пісні та танцю «Верховина» [3].

Державний ансамбль танцю УРСР під керівництвом П. Вірського та М. Болотова став зразком для наслідування принципів та методів постановочного та виконавського мистецтва для аматорських та професійних танцювальних колективів.

Принципи театралізації народно-сценічного танцю, піднесення хореографічних рухів до високих естетичних канонів класичного танцю сприяли створенню академічної лексики українського народно-сценічного танцю, позбавленої побутовізму, сповненої художньої досконалості та натхненності. Фактично ансамбль танцю під керівництвом П. Вірського перетворився на Театр народно-сценічного танцю, де кожна постановка ставала міні-виставою. І ця тенденція поширилась в інших професійних колективах народно-сценічного танцю. Діяльність П. Вірського доводила, що в народно-сценічному танці, попри впливи класичного танцю, театрального мистецтва та ін., відчутним повинен залишатися стилістичний та лексичний зв'язок з конкретним фольклорним першоджерелом, загальною образною системою народної хореографії етносу. Слід зауважити, що в репертуарі колективів західних регіонів України більшою мірою збереглися композиції, пов'язані з автентичними першоджерелами.

Попри жваві процеси по створенню професійних колективів народно-сценічного танцю у сусідніх регіонах України в Тернопільській області це сталося лише 1961 року. Цього року ансамбль, організований 1959 року, отримав статус професійного при Тернопільській обласній філармонії. Першим керівником-постановником був Віталій Дяконов. Назву колективу утворено від назви річки Збруч, яка протікає через Тернопільщину.

У 1964–1985 рр. головним балетмейстером колективу був Олександр Данічкін. До приходу у «Надзбручанку» О. Данічкін – соліст балету ансамблю пісні та танцю Київського особливого військового округу, упродовж дванадцять років – артист Шахтарського ансамблю пісні і танцю (м. Донецьк), згодом – хореограф Ансамблю пісні і танцю «Подільянка» (нині колектив має назву Академічний ансамбль пісні і танцю «Козаки Поділля») у Хмельницькому [11].

Розуміючи важливість збереження та творчого переосмислення танцювального фольклору регіону, створення самобутнього репертуару ансамблю, О. Данічкін неодноразово організовував експедиції по Тернопільщині, збираючи фольклорний матеріал, на основі якого створював хореографічні композиції. Перший керівник оркестру «Надзбручанки» Микола Шамлій згадує, що перш ніж з'явилося відоме «Подільське весілля» вони з Олександром Данічкиним неодноразово просилися в різних районах на таку урочисту подію [11].

Балетмейстером було поставлено танець «Вихиляс», жартівливу мініатюру «Свати», хореографічну композицію «Весілля», іскрометні «Чабани» та «Копіруш» та багато інших. За створені танці Олександр Данічкін отримав звання заслуженого артиста України.

За спогадами Анатолія Баньковського, який упродовж десяти років керував оркестром «Надзбручанки», О. Данічкін до останнього подиху жив у вирі танцю. «Він мислив образами, сюжетами, прагнув, щоб постановки були змістовними. Тому наше головне завдання – пам'ятати про нього, продовжуючи популяризувати українські танці», – наголошує А. Баньковський [9].

Саме О. Данічкін став балетмейстером-фундатором творчих принципів роботи колективу, чиї постановки дбайливо зберігаються у репертуарі, чие ім'я асоціюється з ансамблем «Надзбручанка» (подібно до більшості професійних колективів народно-сценічного танцю України: у Гуцульському ансамблі – Я. Чуперчук, у Буковинському – Д. Ластівка, у Закарпатському хорі – К. Балог та ін.).

З 1985 по 1995 рік ансамблем «Надзбручанка» керував Юрій Пац, який збагатив концертну програму постановками нових танців, таких як «Надзбручанка», «Гандзя», жартівливий танок «Два дубки» та «Гопак» [1].

Також репертуар ансамблю збагатили постановки Сергія Забутного «Буковинський танець» та закарпатський «Дуботанець».

У 2009–2013 рр. керівником колективу був Ігор Николишин – випускник Тербовлянського училища культури та Київського інституту культури ім. О. Є. Корнійчука, викладач Тербовлянського училища культури, керівник народного ансамблю танцю «Любисток», заслужений працівник культури України, голова обласного осередку Національної хореографічної спілки України. І. Николишин ввів до репертуару хореографічну композицію «Дзюмбалики», поставлену на основі фольклору Борщівського району.

Створення розгорнутих, драматургічно насичених творів, одноактних вистав стало однією з тенденцій у діяльності професійних ансамблів народно-сценічного танцю кінця ХХ – початку ХХІ ст. У репертуарі Національного ансамблю пісні і танцю «Гуцулія» з'явилася Гуцульська міфо-опера-dance «Оле (Олекса Довбуш)», у репертуарі Українського фольклорно-етнографічного ансамблю «Калина» – балет-фольк-містерія «Обранець сонця». Не залишилась осторонь цих процесів і «Надзбручанка» – 2013 р. Ігор Николишин поставив хореографічне дійство «Вечори на хуторі біля Диканьки» за М. Гоголем.

Під час роботи І. Николишина 2011 року «Надзбручанка» отримала звання академічного ансамблю, 2013 року посіла перше місце на Всеукраїнському фестивалі конкурсі народної хореографії імені Павла Вірського у Києві та значно

підвищила свій професійний рівень. Восени 2017 року з хореографічною композицією «Дзюмбалики» колектив знову став лауреатом першої премії на п'ятому Всеукраїнському фестивалі-конкурсі народної хореографії імені Павла Вірського.

Завдяки діяльності балетмейстерів Ігоря Барилка, Володимира Ковальчука, Віктора Конкульовського ансамбль «Надзбручанка» підтримав високий виконавський рівень, зберіг багатий репертуар. Нині головний балетмейстер колективу – Юлія Якимчук [1]. Сьогодні академічний ансамбль танцю «Надзбручанка» продовжує дарувати мистецтво глядачам, гастролювати теренами України та світу.

Трансформаційні процеси в організації роботи культурно-мистецької сфери, спрямовані на «оптимізацію» закладів та колективів завдають руйнівного удару по професійних танцювальних колективах. Але в цих умовах більшість з них продовжують плідно працювати та популяризувати український народно-сценічний танець і вітчизняне мистецтво загалом.

Наукова новизна. Уперше проаналізовано основні аспекти діяльності Академічного ансамблю танцю «Надзбручанка» в контексті розвитку професійних колективів народно-сценічної хореографії України.

Висновки. Діяльність Академічного ансамблю танцю «Надзбручанка» відбувалась в рідкісних тенденціях становлення та розвитку професійних колективів народно-сценічного танцю в Україні (наявність провідного балетмейстера (О. Данічкін), що ствердив творчі основи колективу; дуалістичність принципів побудови репертуару, де танцювальні композиції – обробки фольклорних першоджерел регіону сусідять зі стилізованими та театралізованими постановками, при збереженні зв'язку із образною системою народної хореографії та ін.), але мала і специфічні особливості (створення ансамблю відбулося значно пізніше, ніж у більшості подібних колективів країни; після О. Данічкіна відбувається часта зміна балетмейстерів та ін.)

Представлене дослідження не претендує на завершеність, подано в аспекті накреслення перспективних напрямів подальших розробок, серед яких – порівняльний аналіз творчих принципів різних балетмейстерів «Надзбручанки», динаміка розвитку колективу на різних історичних етапах, роль ансамблю у культурно-мистецькому житті Тернопільщини тощо.

Література

1. Академічний ансамбль танцю «Надзбручанка» [Електронний ресурс]. URL: <https://filarmoniya.te.ua/collective/5/>
2. Бігус О. О. Народно-сценічна хореографія Прикарпатського регіону : монографія / Ольга Олегівна Бігус. К. : Видавництво Ліра-К, 2015. 82 с.
3. Благова Т. Розвиток українського народно-сценічного танцю в діяльності професійних вокально-хореографічних колективів ХХ століття. *Вісник Львівського університету*. Серія мистецтвознавство. 2014. Вип. 14. С. 125–130.
4. Иноземцева Г. В. Народный танец. М. : Знание, 1971. 48 с. Легка С. А. Українська народна хореографічна культура ХХ століття: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата іст. наук : спец. 17.00.01 «Теорія та історія культури» / С. А. Легка. К., 2003. 22 с.

5. Маловічко С. М. Тернопільщина в культурологічних дослідженнях кінця XIX – початку XXI ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата мистецтвознавства : Івано-Франківськ, 2016. 16 с.
6. Нечитайло В. С. Народне хореографічне мистецтво України у соціокультурних умовах сьогодення. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2017. №2. С. 86–93.
7. Стебельська О. О. Концертне життя Тернопільщини другої половини XX – початку XXI століття. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка*. Серія : Мистецтвознавство. 2011. №2. С. 108–114.
8. Чайківська Я. Як хлопець з Донецька Тернопіль прославив [Електронний ресурс] URL: <http://vilne.org.ua/2016/03/як-хлопець-з-донецька-тернопіль-просл/>
9. Шереметьевская Н. Танец на эстраде / Н. Шереметьевская. М. : Искусство, 1985. 416 с.
10. Шот М. На повну ногу. Тернопільський вихиляс донецького хореографа [Електронний ресурс] *Урядовий кур'єр*. 2016. 6 травня. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/news/ternopilskij-vihilyas-doneckogo-horeografa/>
11. XVI съезд Всесоюзной коммунистической партии (б) : Стенографический отчет. М.-Л. : Государственное издательство, 1930. 781 с.

References

1. Academic ensemble of dance "Nadzbruchanka" (2018). Retrieved from http://tvuk.at.ua/news/zhiv_jak_tancjuvav/2017-10-24-237 [in Ukrainian].
2. Bihus, O.O. (2015). Folk-stage choreography of the Precarpathian region. Kyiv: Vydavnytstvo Lira-K [in Ukrainian].
3. Blahova, T. (2014). Development of Ukrainian folk-stage dance in the activity of professional vocal-choreographic groups of the XX-th century. *Visnyk Lvivskoho universytetu*, 14, 125–130 [in Ukrainian].
4. Inozemceva, G.V. (1971). Folk dance. Moscow: Znanie [in Russian].
5. Legka, S.A. (2003). Ukrainian folk choreographic culture of XX century. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv [in Ukrainian].
6. Malovichko, S.M. (2016). Ternopil region in cultural studies of the end of XIX – early XXI century. Extended abstract of candidate's thesis. Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].
7. Nechytailo, V.S. (2017). Folk choreographic art of Ukraine in the socio-cultural conditions of the present. *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadriv kultury i mystetstv*, 2, 86–93 [in Ukrainian].
8. Stebelska, O.O. (2011). Concert life of Ternopil region of the second half of the XX - beginning of the XXI century. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. V. Hnatiuka*, 2, 108–114 [in Ukrainian].
9. Chaikivska, Y. (2016). As a boy from Donetsk Ternopil glorified. Retrieved from <http://vilne.org.ua/2016/03/як-хлопець-з-донецька-тернопіль-просл/> [in Ukrainian].
10. Sheremet'evskaja, N. (1985). Dance on the stage. Moscow: Iskusstvo [in Russian].
11. Shot, M. (2016). On the full foot. Ternopil Vyhilas Donetsk Choreographer. *Uriadovi kurier*, May 6th. Retrieved from <https://ukurier.gov.ua/uk/news/ternopilskij-vihilyas-doneckogo-horeografa/> [in Ukrainian].
12. XVI Congress of the All-Union Communist Party (b): Verbatim report (1930). Moscow-Leningrad: Gosudarstvennoe izdatel'stvo [in Russian].